

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2018

STOCKHOLM 2018

GUNNEL EKROTH

Men vad håller kentauren i handen?

AVBILDNINGAR AV OCH ATTITYDER TILL
KÖTTKONSUMTION I ANTIKENS GREKLAND

MAN KAN NÄRMA SIG förståelsen av en forntida kultur på många olika sätt och genom vitt skilda material. Min ingång till studiet av det antika Grekland är kött, mer speciellt avbildningar av och attityder till kött, som vi möter dem i text och bild. Låt oss börja med ett fragment av ett attiskt vinkärl daterat till ca 440 f.Kr. (Bild 1). Här ser vi något så ovanligt som en kentaur som ligger till bords, svansen är synlig till vänster i bilden. Han flankeras av en kvinna och en man, och i handen håller han ett oformligt föremål, ett stycke kött. Men varför håller han i köttet och hur passar det in i motivet som visas?

Kött var en central komponent i den antika världen, framför allt genom att djuroffer utgjorde det främsta sättet att kommunicera med gudarna, men dessa ritualer användes även för att strukturera och definiera vem som var gud respektive människa. Hur djuret delades upp och vem som fick vilken del, och om köttet, blodet och inälvorna brändes, tillagades eller förblev råa, fastställde mottagarens rang som dödlig eller odödlig. Uppdelningen och hanteringen av köttet etablerade även hierarkier och statuskillnader mellan gudar och människor, men också mellan olika individer och grupper av människor, och klargjorde på så sätt tillhörighet eller utanförskap. Samtidigt var kötthantering och köttkonsumtion långtifrån en oproblematiserad verksamhet. Alla antika greker fick inte eller

BILD 1. En kentaur ligger till bords med ett stycke kött i handen. Fragment av at-tisk rödfigurig klockkrater, ca 440 f.Kr., Paris, Musée du Louvre G 345.

© Musée du Louvre, Paris.

ville inte förtära kött, och ätandet kunde ha obehagliga konsekvenser. Kött är därför en lämplig utgångspunkt för studiet av den antika grekiska kulturen, framför allt vad gäller uppfattningen om vad som är gudomligt respektive mänskligt, civilisation eller barbari.

Att avstå från kött är i vårt västeuropeiska samhälle ett val snarare än en nödvändighet. Denna situation är unik ur ett historiskt perspektiv, då kött tidigare varit förbehållet privilegierade grupper, medan gemene man alltid fått mindre kött än önskat, så också i antikens Grekland. Den engelske antropologen Nick Fiddes har visat på köttets symboliska betydelse och hur denna har förändrats, t.ex. hur chefer i näringslivet sätter sig i

respekt vid affärsmiddagar genom att äta blodiga biffar eller hur kvinnor som äter råbiff nästan oavkortat får kommentarer om detta. Men Fiddes kartlägger också vårt motsägelsefulla förhållande till kött, framför allt rått kött och kött som fortfarande sitter fast på djurkroppen och inte har styckats till en lämplig, mindre anatomiskt igenkännbar del, helst separat förpackad i plast. Vi vill äta köttet, men man vill inte se varifrån det kommer.

BILD 2. Två män vid ett altare i färd med att offra en gris. Lägg märke till blodfläckarna på altarets framsida. Attisk rödfigurig vinskål, ca 510–500 f.Kr., Paris, Musée du Louvre G112. © Musée du Louvre, Paris.

Kött var i antikens Grekland nära kopplat till religionen. Kulten av gudarna centrerades till djuroffer som kallades *thysia*, där djuret först helgades till den gudomlige mottagaren och sen delades mellan gudomen och människorna. Gudarna fick lite blod som stänktes på altarets framsida, något som vi ofta ser avbildat på vaser från 500- och 400-talen f.Kr. (Bild 2). De fick också vissa ben som brändes i altarelden, speciellt lårbenen insvepta i fett, *meroi* på grekiska, och sacrumbenet, bakdelen av bäckenet, och svansen, som kallades *osphys* (Bild 3). När dessa brändes uppstod en fet, väldoftande rök, *knise*, som gudarna inandades, och på så sätt tillgodogjorde sig offret. När svansen lades i altarelden så fick värmen den att resa och böja sig, detta känner vi till, både från skriftliga källor och avbildningar på vas målningar, och det har också bekräftats genom arkeologiska experiment (Bild 4). Just denna rörelse togs som ett tecken på att gudarna välvilligt tagit emot offret, *hiera kala*, ”offren

BILD 3. Brinnande altare med djursvans som böjer sig i elden. Bakom den krökta svansen ser man de fettinsvepta lårbenen. Attisk rödfigurig klock-krater, ca 450–425 f.Kr., London, British Museum E 494. © Trustees of the British Museum.

BILD 4. En får- och en grissvans reser sig i elden på ett "altare". Foto: Gunnel Ekroth.

gör väl ifrån sig". Efter att benen bränts grillades de ätliga inälvorna, *splanchna*, som bestod av lever, lungor, hjärtat, njurarna och mjälten, i altarelden och åts sen av de offerdeltagare som stod närmast altaret. Elden släcktes med en libation av vin och vatten och resten av djuret styckades, tillagades, och fördelades, för att slutligen ätas upp av dem som var på plats i helgedomen och som hade rätt att få offerkött vid detta tillfälle. Köttmåltiden skedde dock inte vid altaret och guden var inte en av deltagarna.

Det är viktigt att komma ihåg att grekerna inte menade att gudarna åt av offerdjuret och av dess kött, blod och inälvor, utan bara inandades röken från altaret. Uppdelning av offerdjuret kan samtidigt framstå som underlig i våra ögon. Gudarna får enbart lite blod och röken från brända ben som svepts in i fett, medan de mänskliga tillbedjarna får allt som kan användas och ätas. Under antiken förklarades *thysia*-offrets struktur genom myten om titanen Prometheus, som styckar en ox och delar den

i två paket och låter guden Zeus välja vilket han vill ha. Av olika anledningar väljer den högste guden paketet med vita ben insvepta i fett i stället för köttet som dolts i oxens magsäck. Hesiodos, som berättar historien i *Theogonin* (537–557) förklarar att detta är orsaken till att människorna hädanefter bränner de vita benen på gudarnas altaren, d.v.s. den ritual vi möter i *thysia*-offret i historisk tid. Moderna forskare som Jean-Pierre Vernant och Marcel Detienne menar att *thysia*-ritualen främst syftade till att lyfta fram skillnaderna mellan gudar och människor. Gudar behöver inte äta, rök räcker för dem som är odödliga, medan människor måste äta för att leva och visar därigenom sin dödlighet genom att förtära det tillagade köttet.

Men låt oss stanna upp ett ögonblick vid detta. Prometheus slaktar alltså en ox för att dela den med Zeus. Guden blir dessutom arg när det visar sig att han valt paketet som innehåller ben och inte kött. Avsikten med mötet i Mekone, där historien utspelar sig, var alltså en måltid, där också Zeus skulle äta. Här möter vi den grekiska uppfattningen att förhållandet mellan gudar och människor inte alltid hade varit detsamma. I den mytiska forntiden umgicks dödliga och odödliga, och åt tillsammans vid samma bord och av samma mat. Den huvudsakliga orsaken till att situationen förändrades var människornas nyfikenhet. Flera myter berättar om gästbud för gudar och människor där den mänskliga värden vill testa gudarnas allvishet genom att erbjuda dem något som ingen bör äta – människokött. Kung Tantalos styckar sin son Pelops rakt ner i grytan och serverar sen köttstuvningen till de olympiska gudarna. De gudomliga gästerna skjuter alla med avsky ifrån sig tallrikarna utom gudinnan Demeter, som förvirrad av sorg för att hennes dotter Kore försvunnit, tankspridd äter en bit av Pelops skuldra. Tantalos straffas för sitt brott med evig törst och hunger i Hades. Gudarna stoppar tillbaka Pelops i grytan, kokar upp honom på nytt, och han återuppstår hel och levande, men med en axel av elfenben som ersättning för den del som Demeter faktiskt åt upp. Även den arkadiske kungen Lykaon bjöd Zeus på en köttstuvning som bestod av människa och djurkött, allt kokt bortom

igenkännlighet, men guden genomskådar bedrägeriet, välter bordet och dödar Lykaon med en blix. Denna myt tjänade under historisk tid som en förklaring, ett *aition*, till kulten av Zeus Lykaios på Lykaion-berget i Arkadien, där det sades att människokött fanns bland det som serverades ur grytan till alla deltagare vid offermåltiderna. Råkade man få i sig en sådan bit, förvandlades man till en varg, *lykos*, under tio år, men återtog sedan människohamn, förutsatt att man under denna period avhållit sig från vidare förtäring av kött från människor.

Dessa myter visar hur gudarna kom att distansera sig från det mänskliga köttätandet på grund av att människorna missbrukade det förtroende som finns i en bordsgemenskap. I fortsättningen äter gudar bara nektar och ambrosia och gör så för sig själva på berget Olympos. Att äta kött kan de enbart göra i utkanten av den civiliserade världen, såsom i *Odyssén*, som inleds med att guden Poseidon besöker sitt favoritfolk etiopierna och njuter av en köttmåltid efter att ha mottagit ett offer av tjurar och baggar. Gudarna hade alltså haft en fas då de åt kött som människor, men så är inte längre fallet.

Att ätandet var komplicerat framgår av den *Homeriska hymnen till Hermes*. Här stjälar den unge guden Hermes ett antal kor av sin bror Apollon. Han slaktar två, grillar det feta köttet, ryggstyckena och de blodrika inälvorna, och delar allt i tolv portioner, förmodligen en till var och en av de tolv gudarna. Hermes känner doften av det grillade köttet och längtar efter att smaka, men avhåller sig i sista stund, eftersom han är en gud. I stället gömmer han undan köttet och bränner hovarna och huvudena för att utplåna alla spår av sina handlingar. Här befinner vi oss på gränsen mellan det gudomliga och det mänskliga: en gud som dödar och tillagar ett djur och som känner lust att äta men som i sista stund väljer sida. Att vara gudomlig är att avstå från köttkonsumtion och att hålla till godo med doften från altarelden.

Men Demeter äter ju människokött hos Tantalos; en gudinna som är kannibal? Eller är hon det? Trots ett antropomorft utseende och beteende ska vi inte ledas att tro att antikens gudar var som människor. Andra

normer gällde för dem och det som är ett övergrepp eller en överträdelse i den mänskliga världen är det inte bland gudarna. Ingen skugga verkar falla på den människoätande Demeter, precis som Apollons gräsliga våldtäkt av den atenska prinsessan Kreusa i Euripides drama *Ion* inte ska ses som ett problematiserande av manligt våld, utan som ett tecken på att han är en gud och att gott och ont inte tillämpas på honom på samma sätt som på dödliga varelser. Likaså äter Kronos upp sina barn för att förhindra att de tar makten men störtas till slut av sin son Zeus, som undgår att slukas genom att hans mor Rhea ger maken en lindad sten i stället för ett spädbarn. Zeus i sin tur sväljer sin maka Metis, Vismånen, när hon är gravid, vilket resulterar i att Athena kliver vuxen och stridsberedd fram ur hans panna då Hefaistos klyver den för att bota gudens huvudvärk. Gudar kan helt klart äta annat kött än vad människor kan.

Det är alltså inte bara en fråga om vad man äter utan också om vem man är. Men om man inte är gudomlig blir denna form av måltid som involverar människokött, rått eller tillagat, snarare en markör för det avvikande och ociviliserade. Det tydligaste exemplet är cyklopen Polyfemos i nionde sången i *Odysseén*. Odysseus och hans män tas till fånga i jätternas grotta och Polyfemos inleder med att greppa ett par män och krossa deras skallar mot klippan så att hjärnan skvätter, på samma sätt som man dödar en hundvalp, enligt Homeros. Polyfemos äter dem sen råa – inälvor, kött och ben – medan några andra stoppas i grytan för att tillagas. I Euripides satyrspel *Cykloper* lägger Polyfemos ut texten om hur han ska grilla vissa av Odysseus män men koka andra för att få dem mörre. När Odysseus bjuder honom på starkt oblandat vin uttrycker cyklopen sin tacksamhet genom att proklamera att han ska äta upp Odysseus allra sist. Men denna kannibalistiska orgie straffar sig och alla vet vilket öde Polyfemos gick till mötes, då Ingen överlistade honom.

Rör vi oss vidare i det mytologiska landskapet möter vi flera berättelser om kannibalistiska måltider. Ett exempel är den förskräckliga myten om kung Tereus som åtrådde sin svägerska Filomela och våldtog henne. För att hon inte skulle kunna berätta för sin syster Prokne om övergreppet

BILD 5. Philomela och Prokne flyr från Tereus som just insett att han ätit sin son. Lägg märke till lådan under bordet ur vilken ett litet ben hänger ut. Attisk rödfigurig kolonn-krater, ca 450 f.Kr., Rom, Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia, inv. no. 3579. © Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia.

skar Tereus ut hennes tunga. Dock lyckades Filomela ändå beskriva våldtäkten för sin syster i en vävnad. Prokne tog hämnd på sin make genom att stycka och tillaga deras son Itys, och servera honom som köttstuvning åt Tereus. En vas tillverkad i Athen på mitten av 400-talet f.Kr. visar just denna berättelse (Bild 5). Till höger reser sig en man hastigt från en

soffa och greppar sitt svärd. Han gestikulerar och visar upprördhet. Till vänster flyr två kvinnor ut ur bildfältet. Framför soffan ser vi ett bord med två hängande köttstycken. Vad som speciellt talar för att det just är myten om Tereus, Filomela och Prokne vi ser finns under bordet, en låda ur vilken ett litet ben sticker ut, förmodligen resterna av sonen som Prokne styckade och kokte. Att just fötterna bevarades intakta för att kunna visas upp i slutet av den kannibalistiska måltiden för den som ätit människoköttet, är ett motiv vi möter även i andra myter. När Atreus i Mykene slaktar sin bror Thyestes barn och serverar honom det tillagade köttet, visar han brodern de små avhuggna händerna och fötterna när denne ätit klart. Denna handling, att få sin egen bror att äta sina barn, var så vedervärdig att solen vände och gick ner i öster.

Människokött är helt klart en mycket speciell form av köttkonsumtion, men de berättelser vi mött tar även fasta på ett annat element, tillagningsmetoderna, och i synnerhet kokning, som ett sätt att dölja det som inte ska ses. Pelops blir kokt, faktiskt två gånger, och Lykaon kokar människoköttet så att det inte ska kunna skiljas från djurköttet, samma hantering som man menade skedde vid de verkliga offren i Arkadien. Djurbensmaterial från utgrävda helgedomar visar att det kött som åts oftast var kokt och att man på så sätt kunde blanda kött från offerdjur med kött från marknaden, jaktbyte och till och med hundar och hästar. Väl i kitteln kokades alla skillnader bort.

Men att inte tillaga alls, att äta köttet rått, är också en stark markör att beakta. Förtäring utan tillagning var ett särdrag hos de folk som befann sig utan för civilisationens råmärken enligt grekerna. Cyklopen Polyfemos äter sitt kött rått och även kentaurer var kända för att inte tillaga köttet från djuren de fångat. Det råa tillståndet, *omos*, var ett kraftfullt begrepp som kunde beteckna det våldsamma och grymma, som inbördeskrig och andra handlingar med förödande konsekvenser. Också gudar kunde kopplas till det råa och Dionysos bar epitetet *Omestes*, "Råätaren". Dionysos och hans kvinnliga menader drog fram genom bergskogarna och slet sönder djur, en ritual som kallas *sparagmos*, även om

Bild 6. Kung Pentheus slits isär av Thebes kvinnor som blivit menader. Lägg märke till kvinnan till vänster som håller i kungens underben. Attisk rödfigurig vinskål, ca 480 f.Kr., Fort Worth Texas, Kimbell Art Museum AP 2000.02.

© Kimbell Art Museum, Fort Worth Texas.

inget tyder på att de åt djurens råa kött. *Sparagmos* möter vi i vasmåleriet och i Euripides drama *Backanterna*, där kung Pentheus motsätter sig införandet av Dionysos kult i Thebe, vilket resulterar i att han slits isär av sin egen mor som intagen av guden tror att hennes son är ett ungt lejon. En fantastisk avbildning av denna myt (Bild 6) visar hur de tebenska menaderna lugnt och värdigt dansar med kungens ben medan hans överkropp är på väg att delas den också. Den ende som visar någon form av reaktion på vad som sker är faktiskt ett rent mytologiskt väsen, en satyr, som ryggar tillbaka.

Ett ytterligare exempel på hur kött används för att problematisera distinktionen mellan gudar och människor möter vi i *Iliadens* sista sång. Diktverket avslutas med att den främste av grekerna, Achilles, dödar den

trojanske prinsen Hektor i ett envig. Det står tidigt klart för den tappra Hektor att han inte kommer att överleva och under kampen ber han Achilles att återlämna hans lik till hans föräldrar så att de ska kunna begrava honom. Achilles, galen av vrede över att trojanerna dödat hans bästa vän och vapenbroder Patroklos, reagerar knappt på Hektors vädjan och utbrister i stället att när han dödat Hektor ska han stycka honom och äta honom rå. Efter det att Hektor dött, lämnar Achilles inte kroppen till trojanerna utan förnedrar liket genom att släpa det efter sin stridsvagn runt Patroklos gravhög och hindrar därmed Hektors begravning, ett beteende som var förkastligt i den antika grekiska kulturen. Till sist ingriper gudarna och skickar Hektors åldrige far, Priamos, att lösa ut sonens lik i det grekiska militärlägre. Priamos kommer med rika gåvor men är livrädd, Achilles är oberäknelig och verkar inte veta några gränser. Priamos stiger in i tältet där Achilles precis avslutat en måltid, omfamnar hans knän och kysser hans hårda, mordiska händer, som Homeros uttrycker det, och vädjar till Achilles kärlek till sin egen gamle far. Till slut blir Achilles berörd och börjar gråta, och går med på att återlämna Hektors lik. Därefter utbrister Achilles: Låt oss äta! Man slaktar en tacka och grillar köttet. Som förutsättning för att lösa ut Hektors lik måste alltså Priamos inta en måltid med sin sons mördare.

Detta är en förfärlig scen i *Iliaden*, som dock ofta lästs som en försoning mellan Achilles och Priamos, där måltiden förenar och skapar medmänsklighet och förståelse. Men frågan är om detta inte är en skönmålning, i alla fall om man ser hur grekiska vasmålare i Athen framställde motivet på 500- och 400-talen f.Kr. På ett antal vinkärl finns Hektors lösen avbildad. En av de mest explicita scenerna (Bild 7) visar hur Priamos, framställd som en gammal man med vitt hår och skägg, anländer tillsammans med sina tjänare som bär gåvorna. Achilles vilar på en soffa, utsträckt som vilken banketttagare som helst. Framför soffan syns ett bord, från vilket långa köttstycken hänger ned, på samma sätt som i andra bankettscener. I ena handen håller Achilles en kniv och i den andra en bit kött; en vanlig måltid för en homerisk hjälte kan det tyckas

Bild 7. Hektors lösen. Kung Priamos besöker Achilles i hans tält för att lösa ut sin sons lik som ligger under bordet från vilket köttstycken hänger ned. Attisk rödfigurig skyphos, ca 480 f.Kr., Wien, Kunsthistorisches Museum 3710.

© KHM-Museumsverband.

eftersom grekerna i *Iliaden* enbart äter grillat kött. Men tittar vi närmare så ser vi att under bordet ligger Hektors lik. De stora köttstyckena som hänger ned överlappar visuellt den dödes kropp. Vasmålaren har använt röd färg för att markera att köttet är blodigt och mörkt, och samma färg finns på Hektors lik för att visa de sår som Achilles åsamkat honom. Här finns två sorters kött, ett tillagat som ligger *på* bordet, passande för att äta, och ett rått, *under* bordet, vars förtäring strider mot alla normer.

Vad visar då denna scen? Att Achilles är ett monster? Ja, på sätt och vis. På slagfältet vrålar han att han ska äta Hektors råa lik och på vasmålningarna ser vi den döda kroppen ligga under bordet när han själv intar en köttmåltid. Men sätter vi in hans beteende i en större kontext, kan man också se det som en markör på hans mycket speciella ställning bland

de homeriska hjältarna. Achilles är nämligen inte helt mänsklig, hans far var dödlig, men hans mor är havsgudinnan Thetis. Achilles är farlig på ett sätt som även gudar kan vara. Han är en halvgud och de gängse mänskliga normerna varken kan eller måste tillämpas för honom, och han kan spränga gränserna, precis som Demeter utan följdverkningar kunde äta skuldran på Tantalos son Pelops, och gudar kan ha tillnamnet *Omestes*, ”Den som äter det råa”. Vasmålaren som avbildar Hektors lösen kondenserar dock den homeriska texten. I *Iliaden* framgår det tydligt att Hektors lik ligger på marken utanför tältet, där Priamos ser det när han anländer och innan han kliver in. I avbildningarna av samma scen på vaserna finns kroppen under bordet. I en och samma bild förmedlas därigenom berättelsens hela komplexitet och förstärker även Achilles speciella eller snarare avvikande beteende vad gäller döda kroppar, kött och ätande.

Men scenen har ytterligare ikonografiska element att ta fasta på. Achilles håller som sagt i en kniv och ett köttstycke. Tittar vi på framställningar av måltider på grekiska vaser från samma period, visar det sig att det är ytterst ovanligt med knivar i bankettscener. Likaså är det mycket sällan vi ser en person hålla i kött. Hur ska vi tolka detta? På de svartfiguriga vaser som producerades i Athen under 500-talet f.Kr. var just banketter ett av de populäraste motiven. Framför sofforna syns uppdukade bord, fulla med vad som antagligen är bröd, ost, kakor och frukt, och långa köttstycken som hänger ned över kanten. Köttet har en tydligt etablerad ikonografi som vi också möter i scenen med Achilles och Hektors lik. Ibland är deltagarna i dessa banketter gudomliga, som Dionysos eller Herakles, men i många fall är de ätande anonyma. Syftet är att visa en bankett, men inte en specifik sådan.

På 400-talet, på de rödfiguriga vaserna, sker en förändring av bankettmotivet. Nu avbildas främst symposiet, den del av banketten efter måltiden då man enbart drack och talade, sjöng och (ibland) hade sex. Deltagarna i dessa symposiescener är anonyma. Kött avbildas ytterst sällan på de rödfiguriga vaserna och de scener där kött förekommer verkar

alla avse mytiska sammanhang. Dessutom framställs ätandet i många fall som är avvikande, för att inte säga perverterat. Vi har tidigare mött två exempel på sådana framställningar, Tereus som serveras sin son Itys tillagad och Achilles med Hektors lik (Bild 5 och 7).

Till denna kategori hör även framställningar av kentaureer och kött, och nu kommer vi tillbaka till min titel: det kentauren håller i handen. Kentaureer var under antiken kända för primitivt och ociviliserat beteende – speciellt om de druckit vin – och att de åt sitt kött rått. När Herakles gästar kentauren Pholos i dennes grotta blir han serverad grillat kött medan värden själv äter sitt kött rått på kentaureers vis. Trots att Pholos äger ett stort vinkärl, avhåller han sig från att dricka eftersom han vet att det kan leda till problem. Men Herakles insisterar på vin och Pholos öppnar vintunnan, vilket gör att andra, mindre behärskade kentaureer lockas dit och kräver att få smaka. De dricker sig fulla, det blir bråk och i slagsmålet råkar Herakles såra Pholos dödligt. Men det här är inte Herakles enda incident med en kentaur. Han dödade kentauren Nessos som försökte kidnappa hans hustru och vid ett tidigare tillfälle hade Herakles även ingripit för att rädda en akajisk prinsessa från att bli bortgift med ett sådant väsen. I en variant är Herakles själv förlovad med prinsessan, och under hans långa frånvaro uppvaktats hon av kentauren Eurytion som vill gifta sig med henne. Hennes far Dexamenos går med på att hålla en förlovningsfest men mitt under festen kommer Herakles tillbaka och kan rädda sin trolovade från att bli bortgift med en kentaur.

Det är just detta ögonblick som är avbildat på vasfragmentet vi såg allra först (Bild 1). Denna stora skärva hamnade i Louvrens samlingar redan 1863. Eftersom det är ett fragment har motivet varit svårtolkat, men det passar faktiskt ihop med en vas som såldes på den schweiziska antikmarknaden år 2000, förmodligen till en privatsamlare. Kombinerar vi de två delarna digitalt, eftersom vi inte kan göra det i verkligheten, så får vi en helt annan förståelse av vad vasen visar (Bild 8). Herakles kliver in i scenen vid kolonnen till höger och ser kentauren och hans blivande svärfar på soffan. Bruden sitter vid fotändan iförd en tunn slöja och med

Bild 8. Herakles avbryter kentauren Eurytions förlovningsfest. Montage av vasfragment i Louvren (se Bild 1) och resterande del av samma klock-krater, såld på antikmarknaden år 2000. Bilden hämtad från försäljningskatalogen *J.-D. Cahn AG, Kunstwerke der Antike, Auktion 2, 26. Juni 2000, Basel*, Basel 2000, 28, nr. 74.

ett diadem i händerna. Kentaurens upprördhet eller snarare chock över att se Herakles framgå tydligt av hans kroppsspråk. Allra längst till vänster syns en tjänare med en kanna som tar sig för pannan och grinar illa. Framför soffan finns ett bord från vilket stora köttstycken hänger ned och under bordet en hund. Scenen är ovanlig i många avseenden. En kentaur på en *klīne* är ett i det närmaste unikt motiv, förmodligen för att det inte är så enkelt att ligga till bords när man har hästkropp och för att det är svårt för vasmålarna att avbilda denna position på ett tillfredsställande sätt.

På vår vas träder hjälten in och kaos utbryter. Kentaurens högra hand far ut när han får syn på Herakles och det föremål han höll i handen åker iväg och träffar tjänaren i pannan så att han börjar blöda. Längre ned i scenen till vänster, nedanför kentaurens svans, ser vi att det rör sig om ett stort ben, som nu faller mot marken. Men lika anslående är det stora, oformliga stycke kött som kentauren håller i handen. Det liknar inte de köttbitar som ligger på matborden framför sofforna i bankettscenerna, vare sig vad gäller form, omfång eller färg, inte heller köttet på bordet på denna vas. Vi ser här förmodligen ett stycke rått kött, den typiska kentaurfödan till och med när de äter med människor.

Vasen med kentaurfesten visar alltså en måltid som bryter mot gängse normer vad gäller ätande och bordsskick, och köttet är ett huvudelement i denna framställning: inte bara äter en gäst sitt kött rått och lyckas skada en tjänare så att han blöder genom att kasta iväg ett ben; den allmänna upplösningen av ordning och reda framgår också av hundens beteende. I bankettscener finns ibland hundar med, men då vet de alltid sin plats och ligger still eller gnager på en hov. Här passar hunden på och har börjat hugga in på köttet som hänger från bordet.

Vi kan konstatera att avbildningar av kött under den grekiska antiken inte var godtyckliga utan reflekterade värderingar och normer. En antik bild gjordes aldrig i ett dokumenterande syfte eller för att ge oss information, och den är inte heller en ögonblicksbild eller ett slags foto av den antika verkligheten. Varje bild utgör i stället ett val av vad som avbildas och hur, och återspeglar därför antika idéer och antik mentali-

tet, snarare än verkligheten. Det samma gäller även de antika texterna. Framställningarna av kött i antika myter, i litteraturen och i konsten ger exempel på hur den komplicerade relationen mellan människor och gudar, men också mellan människor och monster, kunde illustreras och bearbetas, och hur det var möjligt att tänja på gränserna eller till och med överskrida dem. Gud, människa, cyklop eller kentaur – vi är alla vad vi äter eller avstår från att äta.

Inträdesföredrag den 5 december 2017

R E F E R E N S E R

- BERTHIAUME, G. 1982. *Les roles du mageiros. Etude sur la boucherie, la cuisine et le sacrifice dans la Grece ancienne*, Leiden: Brill.
- DETIENNE, M. & J.-P. VERNANT (ed.) 1979. *La cuisine du sacrifice en pays grec*, Paris: Gallimard (engelsk översättning 1989, *The cuisine of sacrifice among the Greeks*, Chicago: University of Chicago Press).
- EKROTH, G. 2008. 'Burnt, cooked or raw? Divine and human culinary desires at Greek animal sacrifice', i *Transformations in sacrificial practices. From Antiquity to the Modern times*, ed. E. Stavrianopoulou, A. Michaels & C. Ambros, Berlin: LIT Verlag, s. 87–111.
- EKROTH, G. 2010. "'En grillad, tack!'" Varför homeriska hjältar inte kokade sin mat?, i *Tankemönster. Festskrift till Eva Rystedt*, red. F. Faegersten, J. Wallensten & I. Östenberg, Lund, s. 53–60.
- FIDDIS, N. 1991. *Meat. A natural symbol*, London: Routledge.
- SEGAL, CH. 1974. 'The raw and the cooked in Greek literature: structure, values, metaphor', *Classical Journal* 69, s. 289–308.